
РЕЧ ГОСТУЈУЋЕГ УРЕДНИКА

Русија као постсекуларно друштво

Постоје два фактора која су променила свет у целости, али и руску друштвену мисао, када је у питању религија. То су глобализација и успон политичког ислама. Та специфична пост-совјетска верска ренесанса је показала интерес за студије религије. Након периода забране верских слобода представницима и верницима различитих конфесија, они данас имају могућност да слободно и отворено исказују своје припадање одређеном верском учењу.

Дуготрајна доминација атеистичке идеологије у научним истраживањима је утицала и на пост-совјетски период. Последњих 20 година проблем вере је разматран у оквирима „пост-секуларизма“. Морамо напоменути да се пост-секуларно друштво карактерише не само по повећаном степену религиозности већ и по повратку религије у друштвену сферу и јавни дискурс. Према Питеру Бергеру, најпопуларнијем теоретичару секуларизације, „религија неће нестати, она постоји, еволуира и враћа се у политику“.¹

Сви ови процеси су се десили у Русији. Током периода пост-совјетских реформи, друштвена свест у Руса о религији и оцени руске културе на основу вредносне идентификације су се значајно променили.

Према подацима The European Social Survey (*The European Social Survey, ESS, Round 4 – 2008-2009*), руско друштво се може поделити на два готово једнака дела. 49% Руса одређује себе као вернике, 48% - као атеисте. Највећи део верника (87%) су хришћани. Друга најпопуларнија конфесија је ислам: 11% (или 6% од свих испитаника) верника одређује себе као муслимана/ку. Мање од 1% Руса су припадници неке треће верске групе.² Ова чињеница је такође доказана од стране Института за социологију, који делује у оквиру РАН центра „Религија у модерном друштву“. Додајем да већина људи у Русији разуме верску идентификацију као културну.

У условима подељеног друштва, као што је случај са Русијом, религија је фактор идентитета. Различити представници овог друштва нису у стању да идентификују себе ни са једном политичком или културолошком идејом, јер имају стабилан морални водич у религији. Управо због тога 80% испитаника сматра себе православним хришћанима, али само половина од њих верује у Бога. Штавише, већина су нејасни када је у питању православље. Овде се мора додати да религија не игра главну улогу у друштву; она само сумира свакодневне животне активности. У исто време, религија је, заједно са

1 An interview with Peter Berger, *The Hedgehog Review*, Spring & Summer 06, pp. 153-160.

2 Кофанова Е.Н., Мчедлова М.М., Религиозность россиян и европейцев, *Мониторинг общественного мнения*, № 4, Vol. 98, 2010, pp. 201-202.

врховном влашћу и војском, на првом месту међу популацијом када је у питању степен поверења.

Савремено друштво у Русији пати од различитих трендова. Са једне стране, религиозност и број верника се увећавају. Али са друге, процес секуларизације има велики утицај на свакодневни живот друштва; људи стреме ка нерелигиозним циљевима и вредностима, Црква игра веома малу улогу у свакодневном животу. Такве тенденције воде ка сукобу који се рефлектује и на научни дискурс.

Чак и важније од тога, друштвена реалност пост-секуларног друштва се карактерише новим формама политичке идентификације и политичког субјетивизма. Ово значи да је вера нужан и довољан услов за политичке активности.

Наша позиција је слична позицији већине аутора. Они сви сматрају да су политичка пристрасност и ниска ефективност главне особине међурелигијског дијалога у Русији.

Николај Шилов и Тембулат Гјатов у својом чланцима анализирају могуће форме дијалога на регионалном и националном нивоу. Први чланак је детаљна анализа посвећена тренутним односима између Цркве и владе у Мордовији, мултинационалној и мултиверској републици из Поволжја, из региона Волга, који су под утицајем друштвено-политичке ситуације у региону. Једна од интересантнијих ствари описаних у овом чланку јесте ривалство између различитих конфесија и одвојених муслиманских административних јединица. Други чланак је посвећен могућим разлозима за верски екстремизам у северном Кавказу.

Оба чланка указују на разлику у ситуација у различитим регионима Руске федерације, али чак и више од тога, јер указују на то да се локалне власти суочавају са различитим потешкоћама у решавању проблема без конфликта, али и достизања мирне коегзистенције представника различитих конфесија. Такође је могуће уочити различите резултате регионалних и националних политика у зависности од друштвено-културних околности.

Према нашим ауторима, висок степен поверења у Цркву показује да су активности верских организација веома важне и нужне. Штавише, ове друштвене, хуманитарне и активности усмерене ка миру су веома цењене. И верници и атеисти виде друштвену моћ Цркве као вредну. Тако Црква има велики утицај на друштвену климу у Русији. Није за очекивати да ће и друге верске организације успети да достигну исти друштвени капитал тако што ће се појављивати у јавном, па и политичкој, сфери. Полина Борисова је написала чланак „Учествовање Цркве и верских организација у јавном животу Русије“ који је управо посвећен ставовима људи према овој врсти активности верских организација. Чланак се највише фокусира на социолошка истраживања која се тичу специфичних карактеристика руске верске само-идентификације и анализе главних верских пракси.

Верске намере у политици, чак и под утицајем идеолошког обрасца, резултирају контрадикторним верским факторима. Валентина Слобожњикова анализира како је еволуирала употреба верских значења и концепата у политичким конструкцијама. Она осликава улогу верског фактора у идеолошким и програмским документима политичких партија. Она такође даје један далекосежан поглед на тек успостављене политичке партије које се идентификују са неком конфесијом. Ауторка нарочито истиче чињеницу да се изјаве верских лидера прихватају као истините од стране друштва. Управо је ова чињеница употребљена да утиче на расположење јавности и доминантног приступа колективној свести.

Важно је истаћи да у модерном руском друштву религија игра важну улогу као основа за културно-цивилизацијску идентификацију и културну традицију, супротно коначним догматским постулатима различитих конфесија. Штавише, покушаји успостављања верских пракси, чак и од стране образовних институција, су одбијени од стране народа. Чланак Сергеја Лебедева је посвећен једном таквом сукобу у образовној сфери. Чланак се бави начинима на којим се религија учи у школи. На пример, можемо погледати уводе курсева „Основе религије“ и „Основе православља“. Истичемо да влада користи Цркву као средство додатне легитимације, и као таква није спремна за протесте цивилног друштва које жели секуларизацију.

Жан Тошченко, један од сарадника РАН-а, је у свом чланку истраживао различите видове интеракције између верских и државних институција у модерним друштвима, како у западњачким тако и у традиционалним. Он истиче да облик партиципације који користи црква у Русији није ништа другачији од оних у другим земљама. Аутор такође констатује да неверници ретко доводе у питање и одбијају црквено мешање у друштвена питања, и то због чињенице да су политичке форме међуверског дијалога, његове могућности и резултати фокусирани на друштвено-политичку стабилност Русије и као такви превазилазе све границе. У том смислу, желимо да запамтимо писмо од 22. јула 2007. године. То писмо је написано од стране десет познатих руских научника и академика и упућено В. В. Путину. И писму је изражена брига због растуће клерикаризације руског друштва и активне улоге Цркве у свим сферама друштвеног живота.

Управо због тога је његова позиција слична оној коју заузимају остали аутори. Они сви тврде да је близак однос Цркве и владе опасан за једно мултинационално и мултиверско друштво као што је Русија. Такав однос може довести до хетерогених манифестација верске солидарности.

У исто време, руска стварност показује да, у ситуацији када нема легитимних путева интеграције религије у политички систем секуларне државе, религија почиње да се радикализује и захтева учествовање у политичкој моћи.

Због своје мултиверске структуре, друштво у Русији је омогућило

ефективну интеракцију између различитих конфесија. Али, управо то може бити разлог и за сукобе. У складу са тим, држава мора минимализовати све постојеће ризике.

Политиколог Алексеј Черњишов у свом чланку оцењује модерну интеракцију између државе и Цркве. Аутор указује на то да влада користи религију као средство свог самоодржања. Оно се рефлектује на манипулацију верском свешћу којом се утиче на контрадикције међу верницима. Тако са једне стране влада смањује ефективности било каквог протеста а са друге стране, претвара сваки протест у своју предност. Према мишљењу аутора, овде је верска свест од врховног значаја јер са једне стране изазива опозицију међу конзументским друштвом а са друге стране, она невидљивом руком консолидује друштво. Аутор у чланку приказује живописне примере ових процеса.

Књиге које су приказане су више социолошке, него политиколошке. Први приказ је написала Елена Ирсетскајс, а одабрала је књигу Александра Шипкова Верска димензија новинарства, која се бави верским дискурсом у јавном сфери. Други приказ је аутора Ане Голосејеве, која је приказала истраживање Елене Островскаје „Будистичке заједнице Санкт Петербурга“. Овде се говори о социолошком приступу истраживања будистичких заједница у Санкт Петербургу. Обе књиге могу проширити наше виђење комплексности и различитости верског живота и праксе у Русији.

Генерално, важан је детаљ да модерно руско друштво прихвата корелацију између различитих верских и других форми идентитета (групни, етнички, конфесионални, међународни) и да су односу између дубине и карактера верских погледа међу верницима различитих традиција и етичких стандарда од велике важности. Управо због тога су активности верских организација, као и интеракције између владе и верских институција, интерпретиране од стране друштва у оквирима постојећих колективних оквира и друштвених перцепција.

Право религије да буде у јавној сфери и учествује у јавним дискусијама је и даље под знаком питања.

др Наталија Великаја³

3 Russian State University for the Humanities, Russia. E-mail: natalivelikaya@gmail.com